

فَرَوَة بن عمرو بن وَدَّقه بیاضی کار شناس امور کشاورزی در عصر پیامبر خدا ﷺ

سید محمد حسین میر عبداللہی شمس^۱

چکیده

فَرَوَة بن عمرو بیاضی از بزرگان بنی بیاضه از طایفه خزرج، از پیشگامان در پذیرش اسلام و از جمله بیعت‌کنندگان با رسول خدا ﷺ در بیعت عقبه ثانیه بود. او فردی شجاع، جنگاور، کریم و بخشنده بود و در امور کشاورزی خبره بود و تخصص داشت. رسول خدا ﷺ برای برآورد و تخمین میزان خرما و دیگر محصولات کشاورزی، گرفتن زکات از مسلمانان یا گرفتن سهمی از کار یهودیان (که پس از جنگ خیبر بر روی زمین‌های کشاورزی با اذن پیامبر ﷺ کار می‌کردند) به او مأموریت می‌داد. عمر بن خطاب نیز در دوران خلافت خود از این تخصص او بهره گرفت. وی پس از رحلت پیامبر اکرم ﷺ در سقیفه از امام علی (ع) حمایت کرد و در شورش علیه عثمان با مهاجمان به خانه عثمان همکاری داشت و در جنگ جمل نیز با امام علی (ع) بود. از او حدیثی نیز درباره نماز روایت شده است.

کلیدواژه‌ها: فَرَوَة بن عمرو، امور کشاورزی، جنگاور، بخشنده، حامی امام علی (ع).

فروه فرزند عمرو بن وَدَّقه (وَدَّقه) بن عبید از بنو بیاضه (تیره‌ای از خزرج از انصار) است (ابن حزم، ۱۴۰۳، ص ۳۵۷). وی از بزرگان و رؤسای بنی بیاضه بود (واقعی، ۱۴۰۹، ج ۲، ص ۶۹۰) که پیش از هجرت پیامبر ﷺ اسلام آورد و از جمله انصار، که در بیعت عقبه ثانیه با رسول خدا ﷺ

۱. محقق و پژوهشگر حوزه علمیه،

بیعت کردند، بود (ابن حبان، ۱۹۷۵م، ج ۳، ص ۳۳۲؛ ابن جوزی، ۱۴۱۲ق، ج ۴، ص ۱۸۷).

هنگامی که رسول خدا ﷺ به مدینه هجرت کرد و پس از توقف چندروزه در قبا راهی مرکز شهر شد ابتدا از محله بنوسالم بن عوف (که نخستین نماز جمعه را آنجا به جا آورد) گذشت و سپس از محله بنویاضه عبور کرد (ابن هشام، بی تا، ج ۱، ص ۴۹۴؛ ذهبی، ۱۴۱۳ق، ج ۲، صص ۳۱ - ۳۰). محله و منازل بنی بیاضه در حَرّه غربیه در حدود یک و نیم کیلومتر از خانه های بنی سلمه واقع بوده و «نَقِيعُ الْخَضِمَات» نامیده می شد (شَرّاب، ۱۴۱۱، ص ۲۹۰). هم اکنون این منطقه سمت راست جاده قدیم مکه و سمت چپ مسجد قبلتین، قبل از رودخانه عقیق، واقع شده است (سمهودی، ۲۰۰۶م، ج ۴، ص ۱۵۸؛ شَرّاب، ۱۴۱۱، ص ۲۹۰ و ۲۹۴). در این منطقه بود که نماز جمعه پیش از هجرت پیامبر اکرم ﷺ برگزار می شد (فاکهی، ۱۴۲۴، ج ۴، صص ۲۳۳ و ۲۳۴؛ یاقوت حموی، ۱۹۹۵، ج ۵، ص ۴۰۴).

با عبور رسول خدا ﷺ از این منطقه، برخی بزرگان بنویاضه، از جمله فروة بن عمرو، مهار ناه حضرت را گرفتند و از آن حضرت تقاضا کردند در محله آنان سکونت کند، ولی حضرت فرمود: ناهه را رها کنید که وی مأمور است و... (ابن سیدالناس، ۱۴۱۴، ج ۱، صص ۲۲۲ و ۲۲۳؛ ذهبی، ۱۴۱۳، ج ۲، صص ۳۱ - ۳۰). پیامبر ﷺ در همان اوایل هجرت بین او و عبدالله بن مخزومه قرشی عامری پیمان برادری برقرار کرد (ابن سعد، ۱۴۱۰، ج ۳، ص ۴۴۹؛ ابن عبدالبر، ۱۴۱۲، ج ۳، صص ۹۸۵ و ۱۲۶۰).

فروة بن عمرو در جنگ بدر (واقدی، ۱۴۰۹، ج ۱، ص ۱۷۱) و اُحُد و سایر غزوات با رسول خدا ﷺ بود (واقدی، ۱۴۰۹، ج ۱، ص ۴۰۵ و ۴۹۸؛ ابن عبدالبر، ۱۴۱۲، ج ۳، صص ۱۲۵۹ و ۱۲۶۰).

او در جنگ بدر موفق شد عبدالله بن اُبیّ بن خَلَف از مشرکان را به اسارت خود درآورد (واقدی، ۱۴۰۹، ج ۱، ص ۱۴۲؛ بلاذری، ۱۴۱۷، ج ۱، ص ۳۰۳). وی همیشه هنگام جهاد، دو اسب با خود به میدان نبرد می برد (زبیر بن بَکّار، ۱۳۷۴ش، ص ۵۹۰؛ ابن حجر، ۱۴۱۵، ج ۵، ص ۲۷۹). وی هرساله نیز از نخلستان های متعلق به خود هزار و شق (بار شتر به اندازه شصت صاع و هر صاع حدود سه کیلو) در راه خدا صدقه می داد (ابن حجر، ۱۴۱۵، ج ۵، ص ۲۷۹).

که نشان می‌دهد وی از ثروتمندان انصار و فردی کریم و بخشنده بوده است.

گزارش شده است در سال دهم هجری هنگامی که بیش از ده تن از نمایندگان اُرد از یمن به سالاری صُرد بن عبدالله اُردی در مدینه به حضور رسول خدا ﷺ رسیدند و به اسلام گرویدند (طبری، ۱۹۶۷، ج ۳، ص ۱۳۰) به مدت ده روز همگی در خانه فروة بن عمرو بیاضی منزل کردند. او به ایشان خیر مقدم گفت و آنها را گرمی داشت (ابن سعد، ۱۴۱۰، ج ۱، ص ۲۵۴ و ج ۶، ص ۵۹). در همین سال نیز هنگامی که نمایندگان بَجِیله و در رأس آنان جریر بن عبدالله بَجلی برای تشریف به اسلام از یمن به مدینه آمدند و به حضور رسول خدا ﷺ رسیدند جریر بن عبدالله در روزهایی که در مدینه بود در منزل فروة بن عمرو بیاضی میهمان او شد (همان، ج ۱، ص ۲۶۱).

گفته‌اند وی روزی شیره خرمایی برای پیامبر ﷺ آورد. آن حضرت آن را به سلمة بن صَخْرَس - که از انجام کفاره ظُهار عاجز بود - عطا کرد تا به جای کفاره آن را به مساکین دهد (ابونعیم، بی‌تا، ج ۴، ص ۹۷). همچنین فروة بن عمرو از سوی پیامبر ﷺ به عنوان خبره و کارشناس مأمور شد با توجه به مساحت زیر کشت، مقدار محصول نخل‌کاران و کشاورزان مدینه را تخمین بزند و زکات واجب آنان را جمع‌آوری کند (ابن زنجویه، ۱۴۲۸، ج ۲، ص ۸۹۰). برآوردهای او همواره درست بود و هرگز خطا نمی‌کرد (ابونعیم، بی‌تا، ج ۴، ص ۹۷؛ ابن اثیر، ۱۴۰۹، ج ۴، ص ۵۸).

پیامبر ﷺ در جنگ خیبر نیز فروة را بر غنائم گمارد (واقدی، ۱۴۰۹، ج ۲، ص ۶۸۰؛ مقریزی، ۱۴۲۰، ج ۹، ص ۲۹۵) و به او امر کرد که همه غنائم را در دژ نَطاه جمع کند. گفته‌اند صحیفه‌هایی از تورات میان این غنائم بود که یهود خواهان بازپس‌گیری آنها بودند و حضرت فرمان داد آنها را باز پس دهد (دیاربکری، بی‌تا، ج ۲، ص ۵۵). رسول خدا ﷺ همه غنائمی را که مسلمانان از حصارهای شَق، نَطاه و کُتَیبه گرد آورده بودند پس از اخراج خمسِ غنائم (سهم خدا و رسول) برای فروش در اختیار او گذاشت و برای برکت کار او دعا کرد و فرمود: خدایا، بازارش را پررونق کن. پس دوازده همه غنائم به فروش رفت (واقدی،

۱۴۰۹، ج ۲، ص ۶۸۰؛ بلاذری، ۱۴۱۷، ج ۱، ص ۲۴۵). نقل است که پیامبر ﷺ در مورد غنایم خبیر فرمود: اگر کسی تکه پارچه حتی نخى بدون اجازه برداشته، برگرداند که تصرف غیر مشروع آن مایه افتادن در آتش است. پس در آن روز که فروه غنایم را می فروخت برای جلوگیری از تابش آفتاب دستاری از غنایم بر سر بسته بود و پس از پایان روز هنگامی که به محل اقامت خود بازگشت متوجه شد که هنوز دستار بر سر اوست. پس بازگشته، در میان غنایم انداخت و چون خبر به رسول خدا ﷺ رسید، فرمود: دستاری از آتش بود که بر سر خود پیچیده بودی (واقدی، ۱۴۰۹، ج ۲، صص ۶۸۰ و ۶۸۱).

پس از جنگ خبیر نیز برخی یهودیان تصمیم گرفتند در کار کشاورزی و خرماداری با پیامبر ﷺ همکاری کنند و تنها سهمی از کار خود بگیرند که حضرت پذیرفت. پس عبدالله بن رواحه از سوی آن حضرت برای تخمین میزان خرما و بررسی آن اعزام می شد. اما پس از شهادت عبدالله بن رواحه در جنگ مُوْتَه (جمادی الاولی سال هشتم هجری)، به نقلی فروه بن عمرو بیاضی به دستور پیامبر ﷺ مسئولیت این کار را به عهده گرفت (واقدی، ۱۴۰۹، ج ۲، صص ۶۹۰ و ۶۹۱).

در زمان عمر (حک: ۱۳ - ۲۳) و در پی کشته شدن مُظَهَّر بن رافع حارثی به سال ۲۰ هجری به دسیسه یهودیان خبیر، عمر تصمیم گرفت یهودیان خبیر را برای همیشه به شام تبعید، و سهام خبیر را تقسیم کند؛ پس چهار نفر از جمله فروه بن عمرو بیاضی را برای این کار با خود برد و آنها خبیر را برای قرعه کشی به هجده سهم به نام رؤسایی که به روایتی رسول خدا ﷺ، و به نقلی عمر گزینش کرده بود تقسیم کردند. پس دومین سهم از منطقه نطاة از آن بنویاضه شد که رئیسشان فروه بن عمرو بیاضی بود (واقدی، ۱۴۰۹، ج ۲، صص ۷۱۸ - ۷۱۶). همچنین یهودیان فدک به سبب صلح با پیامبر ﷺ در فدک مانده بودند و سهمی از آن در اختیار داشتند که عمر تصمیم گرفت آنها را نیز به شام تبعید کند. پس برای قیمت گذاری زمین و درختان خرمای فدک از سهم آنان چند نفر از جمله فروه بن عمرو بیاضی را به فدک فرستاد (واقدی، ۱۴۰۹، ج ۲، ص ۷۰۷).

پس از رحلت رسول خدا ﷺ، در ماه صفر سال ۱۱ هجری، فروة بن عمرو بیاضی از جمله افرادی بود که از بیعت با ابوبکر خودداری کرد (زبیر بن بَکَّار، ۱۳۷۴ ش، ص ۵۹۰؛ ابن ابی الحدید، ۱۴۱۸ق، ج ۱، ص ۴۴۵؛ قمی شیرازی، ۱۴۱۸ق، ص ۲۲۹) و در روز سقیفه در حمایت از امام علی علیه السلام شعری سرود (ابن حجر، ۱۴۱۵ق، ج ۵، ص ۲۷۹). وی هنگام محاصره خانه عثمان و قتل وی در ذی حجه سال ۳۵ مهاجمان به خانه عثمان را یاری کرد و یکی از آنها بود (همان).

فروة بن عمرو بیاضی حدیثی از رسول خدا ﷺ نقل کرده است: حین قرائت قرآن در نماز نباید صدای خود را به حدی بلند نمود که ایجاد مزاحمت برای دیگران کند (ابن عبدالبر، ۱۴۱۲، ج ۳، ص ۱۲۶۰؛ ابن بشکوال، ۱۴۰۷، ج ۲، ص ۸۷۵؛ ابن حجر، ۱۴۱۵، ج ۵، ص ۲۷۹). مالک بن انس این حدیث را از او با عنوان «بیاضی» نقل کرده و نام او را نیاورده است (مالک بن انس، بی تا، ج ۱، ص ۸۰). برخی گفته اند از این رو مالک به اسم او تصریح نکرده که او در حمله به خانه عثمان و قتل وی شرکت داشته است (رک: ابن عبدالبر، ۱۴۱۲، ج ۳، ص ۱۲۶۰؛ ابن حجر، ۱۴۱۵، ج ۵، ص ۲۷۹). البته ابن عبدالبر (۱۴۱۲، ج ۳، ص ۱۲۶۰) این علت را نمی پذیرد و وجهی برای این نظر نمی بیند و می گوید: «کسی که این حرف رازده به موضع انصار در روز قتل عثمان آگاهی نداشته» [که تقریباً همه انصار در خلع او و... اتفاق نظر داشته اند] (ابن عبدالبر، ۱۴۱۲ق، ج ۳، ص ۱۲۶۰). علامه امینی نیز می گوید: «اگر شرکت در قتل عثمان مُسَقِّطِ عدالت فروه بیاضی بوده که اصولاً نباید از او روایت نقل کنند و اگر مسقط عدالت نبوده و «عدالت جمیع صحابه» را که می گویند همچنان شامل اوست، آوردن یا نیاوردن اسم او ضرری به روایت نمی زد» [و جریمه فروة بن عمرو نخواهد شد] (امینی، ۱۹۷۷م، ج ۹، ص ۱۲۸).

نیز فروة بن عمرو در سال ۳۶ هجری همگام با امام علی علیه السلام در جنگ جمل شرکت داشت (ابن حجر، ۱۴۱۵، ج ۵، ص ۲۷۹؛ قمی شیرازی، ۱۴۱۸، ص ۲۲۹). او غلامی نیز به نام ابوهند حَجَّام داشت که کار حجامت رسول خدا ﷺ را بر عهده داشت (ابن عبدالبر،

۱۴۱۲، ج ۴، ص ۱۷۷۲؛ ابن اثیر، ۱۴۰۹، ج ۵، ص ۳۲۲). درباره تاریخ وفات و محل دفن وی و همچنین نسل و بازماندگان او خبری در دست نیست.

نتیجه‌گیری

از آنچه گذشت به دست آمد که فروة بن عمرو بیاضی - که بزرگ بنویاضه (تیره‌ای از خزرج) بود و پیش از هجرت رسول خدا ﷺ به مدینه به اسلام گروید و در عقبه ثانیه با آن حضرت بیعت کرد - شخصی شجاع، جنگجو، ثروتمند، کریم، بخشنده و بانفوذ بود که با شرکت در غزوات، ثروت و مهمان‌نوازی‌اش از واردین بر پیامبر ﷺ و همچنین تخصصش در امور کشاورزی رسول خدا ﷺ را یاری کرد. پس از رحلت رسول خدا ﷺ نیز در جریان سقیفه به منظور عمل به فرمان پیامبر ﷺ در روز غدیر و حمایت از امام علی علیه السلام با خلافت ابوبکر مخالفت کرد. همچنین در جنگ جمل آن حضرت را یاری کرد. او از اصحاب امام علی علیه السلام و شیعیان آن حضرت و فردی نسبتاً تأثیرگذار در تاریخ اسلام بود، ولی تا حدی گمنام مانده است.

مقیات

منابع

۱. ابن ابی‌الحدید، عبد‌الحمید بن هبة الله (۱۴۱۸ق)، شرح نهج‌البلاغه، تحقیق محمد عبد‌الکریم النمری، دار‌الکتب العلمیه، بیروت.
۲. ابن اثیر، علی بن محمد (۱۴۰۹ق)، اسد‌الغابة فی معرفة الصحابة، دار‌الفکر، بیروت.
۳. ابن بشکوال، خلف بن عبد‌الملک (۱۴۰۷ق)، غوامض‌الاسماء المبهمة الواقعة فی متون‌الاحادیث المسندة، تحقیق عزالدین علی السید و محمد کمال‌الدین عزالدین، عالم‌الکتب، بیروت.
۴. ابن جوزی، عبد‌الرحمان بن علی (۱۴۱۲ق)، المنتظم فی تاریخ‌الامم و الملوک، تحقیق محمد عبد‌القادر عطا و مصطفی عبد‌القادر عطا، دار‌الکتب العلمیه، بیروت.
۵. ابن حبان، محمد (۱۹۷۵م)، الثقات، تحقیق السید شرف‌الدین احمد، دار‌الفکر، بیروت.
۶. ابن حجر عسقلانی، احمد بن علی (۱۴۱۵ق)، الاصابة فی تمییز الصحابة، تحقیق عادل احمد عبد‌الموجود و علی محمد معوض، دار‌الکتب العلمیه، بیروت.

۷. ابن حزم اندلسى، احمد بن على (١٤٠٣ق)، *جمهرة انساب العرب*، دار الكتب العلمية، بيروت.
۸. ابن زنجويه، حميد بن مخلد (١٤٢٨ق)، *الأموال*، تحقيق شاكر ذيب خوالده، مركز الملك فيصل للبحوث و الدراسات، بيروت.
۹. ابن سعد، محمد بن سعد (١٤١٠ق)، *الطبقات الكبرى*، تحقيق محمد عبدالقادر عطاء، دار الكتب العلمية، بيروت.
۱۰. ابن سيد الناس، ابوالفتح محمد (١٤١٤ق)، *عيون الأثر فى فنون المغازى و الشمائى و السير*، تحقيق ابراهيم محمد رمضان، دار القلم، بيروت.
۱۱. ابن عبدالبر، يوسف بن عبدالله (١٤١٢ق)، *الاستيعاب فى معرفة الاصحاب*، تحقيق على محمد البجاوى، دار الجيل، بيروت.
۱۲. ابن هشام، عبدالملك بن هشام (بى تا)، *السيرة النبوية*، تحقيق مصطفى السقا و ابراهيم اليبارى و عبدالحفيظ شلبى، دار المعرفة، بيروت.
۱۳. ابونعيم اصفهاني احمد بن عبدالله (بى تا)، *معرفة الصحابة*، تحقيق محمد حسن اسماعيل شافعى، دار الكتب العلمية، بيروت.
۱۴. بلاذرى، احمد بن يحيى (١٤١٧ق)، *انساب الاشراف*، تحقيق سهيل زكار و رياض زركلى، دار الفكر، بيروت.
۱۵. دياربكرى، حسين بن محمد (بى تا)، *تاريخ الخميس فى احوال انفس النفيس*، دار صادر، بيروت.
۱۶. ذهبى محمد بن احمد (١٤١٣ق)، *تاريخ الإسلام و وفيات المشاهير و الاعلام*، تحقيق عمر عبدالسلام تدمرى، دار الكتاب العربى، بيروت.
۱۷. زبير بن بكار (١٣٧٤ش)، *الأخبار الموفقيات*، تحقيق سامى مكى، الشريف الرضى، قم.
۱۸. سمهودى على بن عبدالله (٢٠٠٦م)، *وفاء الوفا باخبار دار المصطفى*، دار الكتب العلمية، بيروت.
۱۹. شراب محمد بن محمد بن حسن (١٤١١ق)، *المعالم الاثيرة فى السنة و السيرة*، دار العلم - دار الشاميه، بيروت.
۲۰. طبرى، محمد بن جرير (١٩٦٧م)، *تاريخ الامم و الملوك (تاريخ الطبرى)*، تحقيق محمد ابوالفضل ابراهيم، دار التراث، بيروت.

٢١. اميني، عبدالحسين (١٩٧٧م)، الغدير، دار الكتاب العربي، بيروت.
٢٢. فاكهي محمد بن اسحاق (١٤٢٤ق)، اخبار مكة في قديم الدهر و حديثه، تحقيق عبدالملك بن عبدالله بن دهيش، مكتبة الاسدي، مكة.
٢٣. قمي شيرازي، محمد طاهر (١٤١٨ق)، الأربعين، تحقيق سيد مهدي رجائي، نشر المحقق، [بي جا].
٢٤. مالک بن انس (بي تا)، الموطأ، تحقيق محمد فؤاد عبدالباقي، دار احياء التراث العربي، مصر.
٢٥. مقرئزي، احمد بن علي (١٤٢٥ق)، إمتاع الأسماع بما للنبي من الأحوال والأموال والحفدة والمتاع، تحقيق محمد عبدالحميد النميسي، دار الكتب العلمية، بيروت.
٢٦. واقدى، محمد بن عمر (١٤٠٩ق)، المغازي، تحقيق مارسدن جونز، مؤسسة الاعلمي للمطبوعات، بيروت.
٢٧. ياقوت حموي، ياقوت بن عبدالله (١٩٩٥م)، معجم البلدان، دار صادر، بيروت.

